

УДК 338.436:631.115(477)

К. С. Завальнюк

аспірант кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі
Національного університету біоресурсів і природокористування України

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРОХОЛДИНГІВ В УКРАЇНІ

В статті обґрунтована необхідність створення та функціонування агрохолдингових компаній в Україні, які, завдяки масштабам своєї діяльності, здатні розкрити потенційні можливості та зміцнити конкурентні позиції аграрного сектору країни на міжнародній ринковій арені. Виділено основні етапи становлення агрохолдингів в Україні. З'ясовано суть поняття «агрохолдинг», досліджено їх кількісну динаміку розвитку. У ході дослідження виявлено основні переваги та недоліки діяльності агрохолдингових структур в Україні.

Ключові слова: агрохолдинги, агрохолдингові компанії, вертикально інтегровані підприємства, аграрні формування, великотоварне виробництво.

Zavalnyuk K. FEATURES AND DEVELOPMENT OF AGRIHOLDINGS IN UKRAINE

The article substantiates the need of creation and operation of agricultural holdings in Ukraine, which, due to the scale of their activities, are able to reveal potential opportunities and strengthen the competitive position of the agricultural sector of country on the international market. The article highlights the main stages of establishing agricultural holdings in Ukraine. The essence of the concept «agricultural holding» was found; their quantitative dynamics of development was investigated. The study identified the major advantages and disadvantages of agricultural holding companies in Ukraine.

Key words: agricultural holdings, agricultural holding companies, vertically integrated enterprises, agricultural formation, large commodity production.

Для багатьох країн світу розвиток аграрного сектору є основою забезпечення продовольчої безпеки населення. Що стосується України, ситуація дещо інша, оскільки, маючи вигідне географічне положення та родючі чорноземи, аграрні формування здатні не лише забезпечити населення України продуктами харчування, але й вивести аграрний сектор на якісно новий рівень як всередині країни, так і на світовій ринковій арені. Аграрний сектор України має значні резерви та перспективи розвитку. Адже, загальновідомо, що близько 25% світової площі чорноземів знаходиться на території України, які всевітньо відомі своєю високою родючістю.

Однак, в сучасних умовах глобалізації, одиничні компанії не в змозі гідно конкурувати з високоефективними великомасштабними агрокомпаніями. Саме тому виникнення агрохолдингових компаній є цілком закономірним та не виключно українським явищем.

Дослідженню становлення та особливостей функціонування агрохолдингів в Україні присвячено ряд праць вчених економістів. Серед яких праці В. Андрійчука, А. Данкевича, С. Дем'яненка, Б. Пасхавера, М. Маліка, О. Бородіної, Т. Дудара, В. Юрчишина та інших. Проте, і на сьогодні, багато питань, пов'язаних з діяльністю агрохолдингових компаній викликає ряд дискусій серед дослідників.

Метою статті є вивчення динаміки розвитку агрохолдингів в Україні, виявлення переваг та недоліків їх функціонування в умовах сучасного ринку.

Становлення та необхідність подальшого розвитку агрохолдингових компаній в Україні є відповіддю викликам сучасного ринку. Доцільність формування

агрохолдингів в Україні А.С. Данкевич пояснює наступним чином: «Формування агрохолдингів спрямоване на відновлення порушених міжгалузевих зв'язків та диспаритету цін між реалізованою сільськогосподарською продукцією та матеріально-технічними ресурсами промислового походження, відновлення самодостатньої кредитної системи» [1, с. 86].

Згідно визначення українського вченого-аграрника В.Г. Черевка, поняття «агрохолдинг» - це: «група організаційно і технологічно пов'язаних підприємств, у якій контрольний пакет акцій належить головній компанії і підприємства якої використовують великі земельні площі з метою виробництва, переробки, транспортування, зберігання і реалізації сільськогосподарської чи виробленої з неї продукції» [2, с.35]. З даного визначення стає очевидним, що мотивом створення агрохолдингових компаній є отримання синергетичного ефекту, суть якого полягає в отриманні додаткових вигід від інтеграційних зв'язків. Адже, як відомо, створення агрохолдингів – це наочний приклад найвищого ступеню вертикальної інтеграції в аграрній сфері України, перевагами якої є замкнутий ланцюг виробництва (від поля до споживача), як наслідок – зменшення транзакційних витрат в процесі виробництва продукції.

Варто також підкреслити, що агрохолдингові компанії - відносно молоді вертикально інтегровані структури в ринковому просторі України. Розвиток агрохолдингових компаній в Україні набув особливої динаміки, починаючи з 2005 року. Процес становлення та функціонування агрохолдингів в Україні умовно поділяють на такі етапи:

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ УКРАЇНИ

- 2005 - 2010 рр. – бурхливий ріст вертикально інтегрованих структур (простежувались тенденції до стрімкого укрупнення земельного банку та залучення іноземного капіталу);

- 2011 - 2015 рр. – перехідний період від агресивної акумуляції ресурсів до підвищення ефективності виробництва;

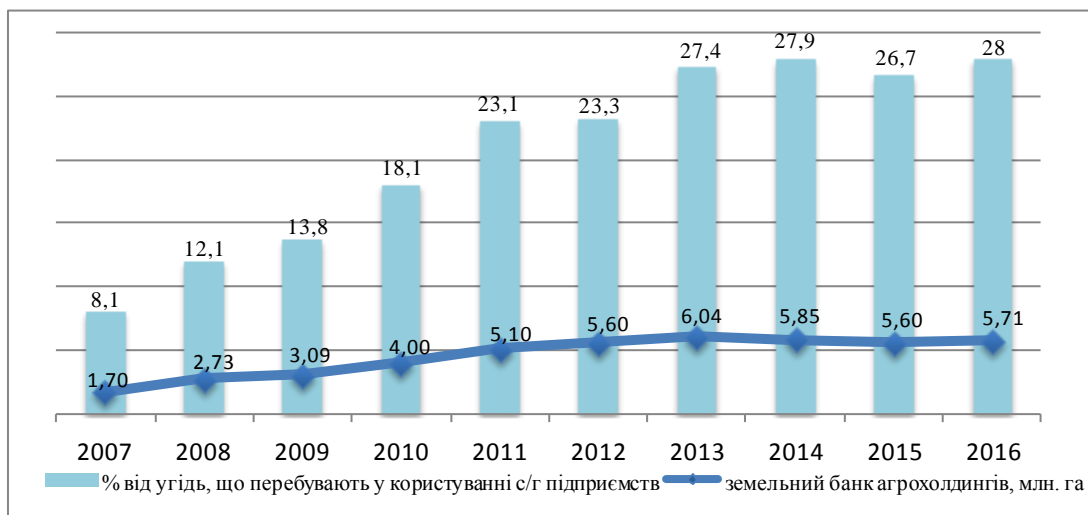
- 2016 - 2020 рр. – прогнози експертів щодо подальшого розвитку агрохолдингових компаній [3]. Що стосується останнього етапу, згідно досліджень, проведених асоціацією

«Український клуб аграрного бізнесу», земельний банк агрохолдингових компаній буде зростати в перспективі до 2020 року до 6,25 млн. га. [4, с. 13]. В свою чергу, збільшення земельних угідь в підпорядкуванні агрохолдингових компаній можна пояснити двоюко, а саме: шляхом подальшої концентрації земельних угідь вже існуючими великотоварними аграрними компаніями, або ж появою нових агрохолдингів на аграрному ринку України.

На жаль, офіційна статистика щодо діяльності агрохолдингів та їх кількості в Україні відсутня. Тому для написання статті були використані публічна інформація та живе спілкування з експертами, які займаються даною проблематикою. Зі слів представника асоціації "Український Клуб Аграрного Бізнесу" за останні 5 років, кількість агрохолдингів в Україні (за критерій було взято земельний банк понад 10 тис. га) коливалася в межах від 76 (2014 рік) одиниць до 79 (2012 рік) одиниць. Що стосується останніх тенденцій, то у 2015 році було зафіксовано 78 агрохолдингів в Україні, за тим же критерієм, що згадувався вище. Отже, згідно цих даних, можна констатувати, що кількість агрохолдингів в Україні протягом останніх 5 років мають відносно стійкі тенденції розвитку.

Діяльність агрохолдингів досить часто асоціюється в суспільстві з концентрацією земельних угідь «в одні руки». Оскільки, земля в сільському виробництві, є незамінним та особливим чинником, агрохолдингові компанії, нарощують свій земельний банк, з метою подальшого викупу орендованих угідь у разі скасування мораторію. Внаслідок геополітичних потрясінь минулих двох років, у 2014 році земельний банк агрохолдингів зменшився до 5,85 млн. га (рис. 1). Тенденції до зменшення земельного банку агрохолдингів простежувалися і у 2015 році, а саме на 0,15 млн. га, у порівнянні з 2014 роком. На

зміну негативній динаміці останніх двох років, агрохолдинги повернулись до нарощення земельного банку. І вже у 2016 році, як видно з рис. 1, земельний банк агрохолдингів становить 5,71 млн га, що складає 28% від угідь, що перебувають у користуванні с/г підприємств.

Рис. 1. Земельний банк агрохолдингів України
Джерело: [4, с. 13]

Про масштабність діяльності агрохолдингів свідчать дані таблиці 1. Адже найбільший агрохолдинг не лише в Україні, але й в Євразії, UkrLandFarming здійснює свою діяльність на території 22 областей, які охоплюють площу с/г угідь в розмірі 654 га. До прикладу, площі с/г угідь агрохолдингу NCH, який знаходиться в списку на 2-му місці, майже на третину менші у порівнянні з агрохолдингом UkrLandFarming (430 тис. га).

Таблиця 1

Рейтинг найбільших агрохолдингів України (за площею с/г угідь)
(станом на серпень 2016 р.)

№ в рейтингу за площею с/г угідь	Назва агрохолдингу	Площа с/г угідь	Кількість областей, що охоплює
1	UkrLandFarming	654 тис. га	22
2	Агропросперіс (NCH)	430 тис. га	13
3	Кернел Груп	390 тис. га	11
4	Миронівський Хлібопродукт	370 тис. га	9+АР Крим
5	Українські аграрні інвестиції	261 тис. га	16
6	Астарта-Київ	250 тис. га	6
7	Мрія Агрохолдинг	180 тис. га	5
8	Індустріальна Молочна Компанія	136,7 тис. га	3
9	Агрейн	127 тис. га	6
10	Укрпромінвест-Агро	122 тис. га	6

Джерело: побудовано автором на основі [5]

Як згадувалось вище, на даному етапі розвитку агрохолдингів, головна їх мета полягає не лише в акумулюванні земельних ресурсів, але й у підвищенні

ефективності своєї діяльності. Для визначення ефективності діяльності агрохолдингів значного поширення набув показник EBITDA (скор. від англ. Earnings before Interest, Taxes, Depreciation and Amortization) — аналітичний показник, що дорівнює обсягу прибутку до вирахування витрат за відсотками, сплати податків та амортизаційних відрахувань [6]. Прикладом того, що не завжди обсяги земельного банку прямо пропорційно впливають на ефективність підприємства свідчать дані таблиці 2.

Таблиця 2

Структура найбільших вертикально інтегрованих агрохолдингів в Україні

Назва агрохолдингу	Земельний банк тис. га (на 15.06.2016 р.)	Логістика	EBITDA на гектар, \$
UkrLandFarming	654	17 елеваторів 1,6 млн т місткість	324
Агропросперіс (NCH)	430	12 елеваторів 1,0 млн т місткість	231
Кернел Груп	390	40 елеваторів 2,8 млн т місткість	350
Миронівський Хлібопродукт	370	9 елеваторів 1,1 млн т місткість	276
Українські аграрні інвестиції	250	5 елеваторів	370

Джерело: [7]

Агрохолдинг «UkrLandFarming» відомий як найбільший агрохолдинг за площею земельних угідь (654 тис. га) в Україні, проте його EBITDA становить лише 324\$ на гектар. У порівнянні з іншими великотоварними формуваннями, UkrLandFarming за показником EBITDA поступається агрохолдингу «Українські аграрні інвестиції» (370 \$ на гектар) та агрохолдингу «Кернел Груп» (350 \$ на гектар). Проте, потрібно наголосити, що, якщо ранжувати агрохолдинги за таким показником, як чистий прибуток, їх позиції будуть ще змінюватися, оскільки вартість відрахувань у агрохолдингах різниться. Саме тому агрохолдинги, які лідирують в рейтингах за показником EBITDA не завжди мають найбільші чисті прибутки. Як результат, політика агрохолдингів щодо подальшої концентрації земель змінилася на так звану політику підвищення ефективності своєї діяльності.

Завдяки масштабам своєї діяльності агрохолдингові компанії мають ряд переваг в порівнянні з одиничними компаніями, до яких слід віднести: зменшення трансакційних витрат (завдяки здійсненню виробництва в межах одного замкнутого ланцюга), можливість диверсифікувати ризики, менші витрати на одиницю виробленої продукції (що пояснюється «ефектом масштабу»), підвищення продуктивності праці, доступ до значного капіталу, використання передових технологій та інновацій в процесі виробництва та управління, залучення іноземних інвестицій, тощо.

Проте варто згадати і про певні недоліки функціонування агрохолдингів. Як відомо, діяльність агрохолдингів, переважно, орієнтована на галузь рослинництва. Як наслідок, стає очевидним, що монокультурність та нехтування принципами сівозмін негативно позначаються на якісних характеристиках ґрунтів. Вважаємо, що на державному рівні, необхідно створити органи, які б займалися аналізом ґрунтів до і після здачі землі в оренду. В цьому контексті, зняття мораторію на землю, можливо б, стимулювало власників підвищувати родючість «своїх» сільськогосподарських угідь.

Важливим питанням залишається розвиток сільської місцевості. Існує низка соціальних програм, які проводять великотоварні агроформування, однак, не всі агрохолдинги цим займаються і такі програми носять не систематичний характер. Селяни усвідомлюють, що з процесами агрохолдигізації зростає безробіття на селі, що пов'язано з подальшою над концентрацією земель та автоматизованим виробництвом, що не потребує значної кількості трудових ресурсів. І на сьогодні, залишається відкритим питанням, щодо сплати податків до місцевого бюджету по місцю розташування, а не відрахувань до казни по місцю реєстрації материнської компанії. Для вирішення вище згаданих проблем і недоліків важливу роль слід відвести державі, оскільки на законодавчому рівні є нагальна потреба створення правового документу, який би чітко регламентував межі діяльності агрохолдингових компаній в Україні.

Отже, вищевикладене дає підстави стверджувати, що розвиток агрохолдингів в Україні – це об'єктивна необхідність в умовах сучасних ринкових відносин. Агрохолдтнги завдяки масштабам своєї діяльності, мають значні потенційні можливості для виведення аграрного сектору України на якісно новий рівень розвитку. У зв'язку з нестабільною політичною ситуацією на Сході та анексією АР Крим у 2014 році простежувалося зменшення обсягів сільськогосподарських угідь в підпорядкуванні агрохолдингів, проте, у 2016 році обсяги земельного банку агрохолдингів зросли, у порівнянні з 2015 роком на 0,11 млн. га і становили 5,71 млн. га. В результаті дослідження було встановлено, що показник EBITDA не завжди залежить від обсягів земельних угідь. Тому, можливо, в найближчій перспективі, агрохолдинги призупинять нарощення свого земельного банку і зосередять увагу на збільшенні ефективності своєї діяльності. Було виявлено, що найбільший агрохолдинг не лише на території України, а й Євразії UkrLandFarming, який має в підпорядкуванні 654 тис. га, що знаходяться на території 22 областей за показником EBITDA поступається агрохолдингам: «Українські аграрні інвестиції» та «Кернел Груп», земельний банк яких значно менший.

Агрохолдингові компанії мають ряд переваг в порівнянні з одиничними компаніями, до яких слід віднести: зменшення трансакційних витрат, можливість диверсифікувати ризики, менші витрати на одиницю виробленої продукції, підвищення продуктивності праці, доступ до капіталів,

використання передових технологій та інновацій в процесі виробництва та управління, залучення іноземних інвестицій тощо. До недоліків функціонування агрохолдингів належать зростання рівня безробіття на селі, недостача кількості соціальних програм, переважаюча монокультурність та нехтування принципами сівозмін, погіршення якісних характеристиках ґрунтів.

Вважаємо, що агрохолдинги є перспективною організаційно-правовою формою господарювання та виступають запорукою створення сучасного конкурентоздатного агропромислового комплексу України. При цьому слід приділяти увагу державному регулюванню окремих аспектів їх діяльності, зокрема, соціальному та екологічному.

Список використаних джерел

1. Данкевич А.Є. Соціально-економічні аспекти розвитку агрохолдингів / А.Є. Данкевич // Сталій розвиток економіки. – 2013. - №4. - С. 86-90
2. Черевко Г. Агрохолдинги як нові організаційні форми крупнотоварного господарювання в агробізнесі України / Г. Черевко // Аграрна економіка. – 2012. – Т. 5. – № 1– 2. – С. 32–39.
3. Крупнейшее агрохолдинги Украины 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ucab.ua/files/Survey/Largest_Agriholdings/Holding_s_2015_demo.pdf
4. Довідник «Агрохолдинги України 2016». // Асоціація «Український клуб аграрного бізнесу». – Київ, 2016. – 44 с.
5. Топ 100 латифундистов Украины. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://latifundist.com/rating/top100#133>
6. EBITDA // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/EBITDA>
7. Інфографічний довідник за 2015 рік "Агробізнес України" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://businessviews.com.ua/ru/get_file/id/ukrainianagribusiness-2016web.pdf

References

1. Dankevych A.Ie. (2013) Sotsialno-ekonomichni aspekty rozvytku ahrokhodyniv [Socio-economic aspects of agricultural holdings]. Sustainable economic development, 4, 86-90. [in Ukrainian].
2. Cherevko, H. (2012). Ahrokhodynhy yak novi orhanizatsiini formy krupno tovarnoho hospodariuvanni v ahrobiznesi Ukrainy [Agriholdings as new organizational forms of large-scale production management of agribusiness in Ukraine]. The agrarian economy, 1-2, 32-39. [in Ukrainian].
3. The largest agricultural holdings of Ukraine, 2015. Retrieved from: http://ucab.ua/files/Survey/Largest_Agriholdings/Holdings_2015_demo.pdf
4. Dovidnyk «Ahrokhodynhy Ukrainy 2016». (2016) [Agriholdings of Ukraine 2016] // Asotsiatsiia «Ukrainskyi klub aharnoho biznesu». Kyiv, 44. [in Ukrainian].
5. Top 100 landowners of Ukraine. Retrieved from: <http://latifundist.com/rating/top100#133>
6. EBITDA. Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki/EBITDA>
7. Infographics Directory, 2015 "Agribusiness of Ukraine". Retrieved from: http://businessviews.com.ua/ru/get_file/id/ukrainianagribusiness-2016web.pdf